

Geuren in de geschiedenis

een bijzondere route door het Rijksmuseum

Vorige maand gaf geurkunsthistorica Caro Verbeek leden van onze vereniging een bijzondere rondleiding door één van de mooiste museums die ons land rijk is: Het Rijksmuseum in Amsterdam. Op zaterdag 24 juli om 13:00 uur verzamelde de eerste groep van 20 leden in de centrale hal. Later die middag arriveert de tweede groep. door Susanne de Bruin

Ronde en donkere geuren

Caro neemt de groep direct mee op een reis door de tijd en leidt hen naar de kunstvoorwerpen en schilderijen uit de Middeleeuwen. Daar aangekomen legt ze uit dat geur in deze tijd werd gezien als de meest ideale manier om met elkaar te communiceren. Zoete geuren waren schaars en kostbaar en betekenden dus dat iemand belangrijk of welvarend was. Een geur als mirre is zoet en bitter tegelijk, en verwijst zo naar het lijden van Christus. "Geuren waren een symbool op zich, in deze tijd bestaat dat niet meer." Doordat geur tegenwoordig een veel minder grote rol speelt, is het voor mensen ook veel moeilijker om geuren te omschrijven. Leden geven aan dat partners dat ook niet altijd even gemakkelijk afgaat. Caro geeft tips: "Probeer te benoemen of een geur donker of licht is. Scherp of zacht, fris of zwaar? En welke vorm past hierbij? Is het een ronde geur of misschien puntig of hoekig?"

Ruiken in religie

De introducés mogen haar advies even later in de praktijk brengen, want Caro heeft iets bijzonders meegenomen naar de rondleiding: een geurige rozenkrans. Terwijl ze de krans rond laat gaan, legt ze uit waarom rozenkransen in die tijd vaak een zoete geur verspreidden. "De zoete geur stond symbool voor heiligheid. Welke geuren kunnen jullie onderscheiden?", vraagt Caro. De roos wordt als

eerst genoemd, hieraan dankt de krans dus ook haar naam. "De rozen waarvan etherische olie werd gemaakt om de kransen mee te begeuren, kwamen helemaal uit Damascus en kostten in die tijd een

nauw met elkaar verbonden omdat geur de taal van God zou zijn. Bovendien is het moeilijk om je op een gebed te concentreren wanneer je een vieze geur ruikt. "Een begeurd gebed werd daarom als een hoger en

hun adem zoet ging ruiken. De adem stond gelijk aan de ziel, dus wie een zoete adem had moest wel heilig zijn... Ook in het leven van Christus speelt geur een belangrijke rol. "Het is bekend dat hij bij zijn geboorte geuren cadeau krijgt, maar veel minder mensen kennen de versie van het bijbelverhaal waarin Maria haar onbevleete ontvangenis, verwekt wordt door de zoete geur die engel Gabriël verspreidt", legt Caro uit. Tot slot is er het verhaal van Maria Magdalena die Jezus zijn voeten in nardusolie wast. "Nardusolie was voorbestemd voor heiligen, koningen en farao's. Maria Magdalena zag dus een groot leider in Christus. Daarnaast werden eigenlijk alleen de voeten van doden gezalfd. Zij voorzag dus zijn naderende dood." Voor wie kan ruiken heeft Caro ook de geur van Nardusolie meegenomen. "Het ruikt naar zweetvoeten", vindt een van de introducés. "Nee, naar oude kaas", roept een ander. "Veel mensen vinden het tegenwoordig helemaal geen prettige geur. Zo zie je maar wat cultuur met de beleving van geur kan doen", benadrukt ze.

Geurige grachten

Het blijkt een misvatting dat het in de Middeleeuwen overall stonk. "Maar de contrasten waren wel groter. Riolen bestonden nog niet en alle dode dieren werden in de grachten gegooid. Om die reden deed Amsterdam aan stedelijke beleving. "Kijk, op dit schilderij

Geurkunsthistorica Caro Verbeek

fortuin", licht ze toe. Anderen noemen kruidnagel, kaneel en nootmuskaat. "Dat klopt, typische kruiden die de V.O.C. verscheepte naar ons land. Ik heb deze rozenkrans begeurd naar een 16e-eeuws recept en de olie in de balletjes gekleed zodat de geur heel lang behouden blijft", vertelt ze. Reuk en religie zijn in de Middeleeuwen

krachtiger gebed gezien dan bidden in enkel woorden", stelt de geurkunsthistorica. Er zijn zelfs mensen in de geur der heiligheid gestorven. Veel paters en zusters deden in die tijd aan ascese, en aten en dronken daarbij niets omdat de ziel belangrijker was dan het lichaam. Hierdoor konden zij suikerziekte krijgen, waardoor

zie je hoe de lindebomen langs de grachten bloeien. Hun heerlijke geur maskeert de stank uit de grachten", verklaart Caro. Ook in huis werden bloemen niet alleen ter decoratie en als statussymbool neergezet. Achter glas staat een grote, delfts-blauwe bloemenpiramide tentoongesteld. "Die stond vroeger vol peperdure tulpen en de mooiste kamer, ver weg van de grachten en het toilet", vertelt ze. Onder de deelnemers bevindt zich ook Polly Visser: "Ik vind het heel interessant. Ik ben altijd heel geïnteresseerd in alles wat met geuren te maken heeft. Het is leuk om het museum eens op een heel andere manier te bekijken", vindt ze. Jan van der Zanden is er samen met zijn vrouw Leonne die lid is van de vereniging. "Die stedelijke beleving vind ik heel interessant. Waarom wordt dat nu niet meer gedaan? Deze week rook ik de lindebloesem tijdens het fietsen, heerlijk vind ik dat! Het zou mooi zijn als er ook nu zo bewust met geuren zo worden omgegaan."

Zoet is gezond

Tot de uitvindingen van Pasteur, heeft men lange tijd gedacht dat ziektes zich via

vieze geuren zouden verspreiden. "Zoete lucht was gezond. Door steeds te zorgen dat het om je heen lekker ruikt, dacht men zich te kunnen beschermen tegen ziekte", legt Caro uit. Geheel onopvallend staat in een vitrine een bijzonder geurvoorwerp verborgen. "Dit is een pomander, binnenin zitten verschillende vakjes met daarin verschillende geuren zoals kaneel, nootmuskaat en citrus. Het werd gedragen door hoogwaardigheidsbekleders zoals dokters, rechters en advocaten die vaak in stinkende ziekenhuizen en gevangenissen kwamen. De meest kostbare geurvulling was ambergrijs, het braaksel van een potvis. Wanneer dat gedroogd wordt ruikt het zoet en dat was in die tijd dus heilig en gezond."

Nieuwe naam

Tijdens de rondleiding bespreekt Caro ook nog de geurboodschappen verborgen in kunst. In het schilderij *Isaac zegent Jakob* van Govert Flinck wordt de blinde vader Isaac om de tuin geleid door middel van geurbedrog. "Jakob doet alsof hij zijn oudere broer Esau is door zijn trui om zijn nek te binden. Hierdoor ruikt

Isaak zegent Jakob – Govert Flinck, ca. 1638

Jakob zoals Esau naar akkers en gelooft Isaac dat hij zijn eerstgeborene zegent", aldus Caro. Soms lijkt geur echter ten onrechte aanwezig. In 2016 werd een nieuwe Rembrandt ontdekt die het zintuig 'de reuk' zou verbeelden. "Op dat schilderij is te zien hoe een patiënt wordt opgewekt met reukzout. Dat ruik je niet, maar voel je net als ammoniak via trigeminale zenuwen. Het schilderij had dus eigenlijk 'Nervus trigeminus' moeten heten", stelt ze lachend.

Leerzaam en confronterend

Na afloop bespreekt de groep de rondleiding na onder het genot van koffie en gebak of een lekker wijntje met bittergarnituur. "Tijdens deze rondleiding zijn we verrijkt met kennis over hoe belangrijk geur in onze geschiedenis was op gebied van gezondheid en religie. Wat extra bagage om ook anderen

te laten inzien dat het zintuig reuk veel belangrijker is dan veel mensen denken', vindt voorzitter Kirsten Jaarsma. Ook deelnemster Elly Warnier-de Boer is enthousiast. "Ik vond het heel mooi maar ook heel confronterend. Het gaat over wat je mist. Al die geuren om me heen zijn echt weg, dat kwam even binnen. Maar het is tegelijkertijd ook heel leerzaam, je kijkt op een andere manier naar kunst. Het werd vroeger veel meer op waarde geschat, wij leerden op school dat geur het minst belangrijke zintuig was." Hieruit ontstaat een gesprek aan tafel. In de Middeleeuwen had men vast veel beter begrepen wat de impact van reukverlies was. Een interessante stelling, vindt Caro: "Dan had je God niet kunnen ruiken, en ook de duivel niet. Je had je zelfs niet kunnen beschermen tegen ziektes", besluit ze. ●